

*Европейски философи
European Philosophers*

ОТ КАКВО ЗАПАДА ХРИСТИЯНСТВОТО?¹⁾

Василий Розанов²⁾

Това, което виждаме около себе си, може да бъде добро въведение към тази тема. Завързва се политическа борба, която бързо се обاغри с общокултурни и религиозни разцветки. В нея „лявото“ явно залива центъра и дясното. То побеждава не само с числеността си, но и с непреодолимата сила, с която привлича към себе си все нови и нови членове, докато „дясното“ или ги губи, или не се изменя, но изглежда никъде и никога не нараства. „Дясната“ тенденция или е дружелюбна, или не е враждебна към християнството и църквата, докато „левите“ са или явно враждебни, или са напълно равнодушни към тях.

Десните и центристите имат образование, ум, обществено положение, ораторски таланти, богатство и влияние. А левите? Да, имат ум, но освен това – нищо.

Болшинство зад гърба си или нещо такова. Във всеки случай не превъзхождат кадетите с умствени таланти. Ако сравним, например, дори само Ковалевски и Петражицки с когото и да било от левите, те всички заедно, с родителите си и с децата, не са прочели и не знаят толкова, колкото посочените двама.

Но защо левите побеждават? Мисля, че това се пита цяла Русия. Днес няма по-интересен въпрос от този.

Те побеждават както християнството – древния Рим. У Рим са били богатството, силата, знатността, легионите и Хораций, куртизанките и изящество... А в катакомбите са се тълпели бедняците! И те са победили!

Колкото и да е тъжно да се каже, но не можем да скрием от себе си, че християнството от катакомбите вече е казало на света всичко, което е могло да каже и сега, повтаряйки древните слова, не може да прибави вече нищо ново към тях. Уви, бедните са все така бедни, все така гладни, болните умират. И на тези вечни рани на човечеството, които болят по същия начин, както и преди Христа, християнството не е отговаряло и нищо не е обяснило. Дори древното обяснение е било по-добро: ето, змията ги съблазнила и хората пропаднали. Наивно и загадъчно, но все пак е нещо. Сега – нищо. Боледуват, умират, гладни са, лежат в затвора. И тюрмите не се отварят, гладът е все така мъчителен, а туберкулозата и ракът вършат делото си. С горещо

усърдие свещениците и епископите като Антоний Волински и протойерей Буткевич в Държавния съвет се изказват и за наказанията, и за затворите. Няма да кажем за това, че е жестоко, а ще кажем, че е скучно и не е ново. Нови думи така и не се намериха – това е главното. Няма нови слова за старите болести. Всичко, което християнството е казало за раните на човечеството, още циникът Диоген е знаел. И преди него всички са се стремили към богатство, власт, образование, а той казал: „Нищо не ти трябва“.

Всъщност, колкото и да придобиваш, ще остане повече непридобито. И ще живееш, жаждайки, мъчейки се, завиждайки. Диоген е усмъртен от червея и е разрешил проблема. Той казал, че единственото средство да се постигне всичко, относно благопридобиването – това е да се откажем от всичко. И да бъдем частливи. Тук има частица от будизма, но не от тъжния, а от смеещия се.

В отговор на скърбите и мъките на човечеството християните му казали: „Търпи!“

И то търпяло затвора, болестите, смъртта, глада, несправедливостта. Търпи и не роптай!

Чрез ропота се загубва всяка заслуга.

Послушали и 2000 години седали, гладували, болеели, умирали, подчинявали се, не роптаели, даже не се досещали да се запитат: каква е разликата да лежиш в затвора, знаейки, че трябва да търпиш и незнаейки за какво трябва да търпиш? Разлика няма. Същността е в това, че лежиш. Същността на глада е в това, че си гладен, а не в това, че е заради греховете или за нещо друго. Същността на туберкулозата е в това, че тя е туберкулоза.

И въобще същинското е в същността, а не в прическата. Да се вчесваш, можеш във всяко положение. Вчесват покойниците, вчесват безнадежно болните. И християнството само вчесвало човека, а той си оставал все така гол, гладен, в гнойни циреи и така си останал, по същия начин, както и преди християнството. Само утешения и нищо съществено.

Работата придобила съвсем неприличен вид, когато търпящите забелязали в каква степен съветващите ги да търпят се оказали нетърпящи и тщеславни. Илюзията продължила до първия опит. Известно е как италианският патриций Колона ударил плесница на папа Урбан VIII. Да, за да претърпи и той по примера на Христос. Но не – папата умрял от оскърбление и унижение. И целият свят се разсмял:

– Защо аз съм длъжен да търпя глад?

– А аз – затвора?

– Аз – разяждащата ме болест?

Защо всички ние сме длъжни да търпим по примера на Христа и мъчениците, когато нашият всеобщ учител не е понесъл юмрука в главата, което ние, можем да кажем, понасяме ежедневно и даже не помним обидите – такава дреболия. Е, гладът не е това, което е юмрукът. Папата не е опитал това. Пък и

в катакомбите все пак са били сити. А ние и нашите деца, и цялото наше море, целият човешки океан освен малкото избрани, и сега, и вчера, и утре – вечно сме били и ще останем гладни, в язви, в мъка и в разврат, който ни служи вместо опиум. Вие не търпите и ние не искаме повече да търпим...

Обръчът на християнството се разкъса. Разкъса се и бъчвата се разпадна. И се изсипаха от нея човеченца – гладни, болни, в язви – вън от християнството. Не в неговото отрицание, а просто в някакъв външен кръг, нямащ нищо общо с него.

И човекът започнал да търси съществености, а не коафюри. Не как да се утешава в болестта, а как да се лекува от нея. Не някаква приказка да възприеме чорбата от киселец за десерт, а как в нея да пусне къс телешко. Не сухи и скучни, не поетични задачи. Като тази задача, например, която духовните отци са избягвали, имайки сами чудесни супи - онзи, който има само за себе си, т.е. имайки достатъчно, доброволно да се откаже от духовния десерт.

Родила се науката като грижа и размисъл, като скука и проза. Нейните поуки излезли по-дълги от всякакви проповеди, но докато от най-дългите проповеди все пак не се получавало нищо и никой не получавал нито трохичка хляб в устата при най-празен стомах, науката на всяка крачка и минута раждала зърно хляб за торбата на гладния. Как да сее, как да работи, как заработеното да се раздели, как да направят водата, парата, въздухът, електричеството помощници на ръката – за всичко това мисли безсърдечната, сухата и прозаична наука. И цялото човечество видяло, че тук има повече добро, добрина и любов – истински за човека, отколкото в дългите проповеди, където те изобщо отсъстват. И тези учени, всички такива прости като нас – с юмруци не се гонят. Също като нас. И гладуват и в затвори седят. И човечеството ги обикнало (а дълго ги преследвало). Разраснала се науката – напълно ново дело – нов начин на отношение към света и хората, а като я погледнеш в лицето – сухо, твърдо, не го е грижа за никого, отвлечено, алгебра. Но мини през задния вход – отоплена стая – и седят там добри, внимателни хора. Съвсем обратно на позлатените храмове, където от лицата текат златни думи, грижи за целия свят и ума, особено състрадание към човека по примера на Христос, а мини отзад и ще видиш: за никого и за нищо не ги е грижа. На нас ни е топло, а вие както можете.

И обикнал човекът науката като храмовете. И разлюбил предишните храмове. Тази е кратката история. Ние живеем в нейния край или преживяваме един от нейните епизоди. И нашата революция или еволюция, ако се съди по вкуса и успеха в бъдещето, е само фаза в тези опити на човека да заработи щастието със свои ръце. Революцията е раздел от науката. В нея преди всичко има бездна от научни елементи, тя цялата е отрупана с научни теории. Всички, които са нейни двигатели, четат и препрочитат книги, брошури,

мислят, спорят и, с една дума, действат така в името на науката, открита и доказана – каквото са правили и мъчениците, когато са отивали към Рим в името на Евангелието. И както при мъчениците и в победата им над Рим главното не са били човешкият състав и катакомбите, а Евангелието, така и в революцията главното всъщност не са самите революционери, а науката.

Революцията е раздел на науката. И затова тя е непобедима. Секат глави, секли са, а тя се движела, побеждавала, разширявала се. Както и християнството се разширявало след екзекуциите, защото зад него било Евангелието.

Но хората?... Защо Фауст не е побеждавал никого, нищо не е разширил? Къде е тайната, че едва през XVIII и XIX век науката е придобила някакъв войнствен победен ход?

Защото по време на първите си крачки науката е била търсене на куриози и любопитности – и това е всичко. Не ѝ идвало наум, че може да се превърне в оръдие, особено в оръдие за разрешаване на нравствените проблеми и загадки, жизнено измъчващи човека на Земята. Медицината, например, е съществувала някак само за кралете и отчасти за най-богатите велможи, които особено в старостта си приемали от алхимиците жизнен еликсир или философски камък. На никого даже не идвало наум да лекува бедняка, да помага на масите: през XVII в. биха се изсмели над подобен въпрос. Науката е била като редките острови на Океания във Великия океан. Тя е била сбор на куриози, намерени в природата и измислени от човека. Но куриозите започнали да се свързват помежду си и частите се съединили във велик организъм – той оживял и задишал. Именно през XVIII и XIX век науката се свързала цялостно и обхванала човека и човечеството, Земята и Небето, станала нещо колосално, всеобхватно и в това състояние изведнъж потръгнала към проблеми, които по-рано оставяла за себе си само религията, но ги поставяла във формата на коафюра. Науката носила вече същественото в същите теми, както религията. Ето защо мнозина отбелязват, че и в науката, и в революцията има някакъв сурогат на религия. Има прозелитизъм, има фанатизъм. Вече има бездна от мъченици и герои от катакомбите и мъченици от римските циркове. Забелязват още, че където тържествува науката, се спотаява религията, където пък религията стои здраво, не се прихваща науката. Макар, видно е, те не са и в борба. Всяка от тези области, или по-точно всеки от тези методи, може напълно да насити и да удовлетвори човека – да превземе живота му и цялата му душа. И еднакво да го одушеви и задвижи.

Именно от времето, когато науката станала сурогат на религията, или поточно започнала да я замества, изнемвайки за себе си нейните теми и задачи, тя се преобразила в революция. По-рано тя била архитектура, защото ѝ се любували... Сега тя станала сал за придвижване на своите legionи.

Щом станало това, към нея тръгнали бедните, нямащите, малко образованите и даже накрая, едва-едва разбиращите (работници и селяни), обаче все пак научилите макар и само някои от елементите на науката, четящите, размишляващите, задаващите сами на себе си въпроси (ние имаме сполучлив термин – съзнателните, т.е. обвързващите личната си работа с науката за работниците, за социалния строй и пр.).

И в катакомбите не всички християни са били грамотни и четящи Евангелието. Имало е слепи и убоги, но не по-малко важни. Разединеният и разобщен работник, незавършилият курса гимназист, селският учител – изведнъж усетили връзка помежду си, включили се в могъщия лагер и наобиколили малкото Фаустовци, работещи вътре за тяхната духовност, но, естествено, като проводници на техните, „фаустовските“ идеи, открития и практически съвети. От само себе си се разбира, че явлението е световно, не руско, не германско, макар да го има и в Германия, и в Русия, прехвърлено от Япония, а според сведенията, прехвърлящо се и в Китай. То е навсякъде и винаги е като наука и мисъл. То е неограничено, не знае народност – тази революция, това ново християнство – а по-точно „нещо“, което е всмукало в себе си неговите задачи, но във формата на същностност.

Ние носим свобода и хляб. Ние носим спокойствие на човечеството. Ние не обещаваме много, но ще дадем всичко, което можем и няма да оставим в пазвата си нищо за себе си и ще работим за всички, докато ни се пръснат мозъците. Ние сме прости, ние сме като вас, а не като тези богове-икони, които ви обещаваха небесното царство, а не успяха да ви освободят дори само от каменните затвори; не можаха, но и не искаха. Ние носим доброто простодушно, не божественото и не ангелското, от което не се е „задавяла“ инквизицията, а обикновеното със слабостите си, с гнева, разприте, кавгите, обикновеното, домашното. Ще има полемика, ще има партии, ужасно ще се ругаем, но няма да сядаме тържествено около кладата, върху която се пече наживо нашият самотен и беззащитен враг. Ние не сме религия, ние сме само наука. Нямаме големи претенции и не задържаме никого. Всеки може да ни напусне и да се завърне при предишните си духовни отци...

Но простото обича простото. И тук именно то побеждавало. Тези магове в работнически блузи и сетрета обединили около себе си всички Маркове, Енгелси, Спенсъри и Дарвини. И работниците им стискат ръцете и те стискат работните ръце. И всичко е твърдо, мазолесто.

Да си представим само, че някакъв почитател угоднически целува Дарвиновата или Спенсъровата ръка, а тях са ги почитали в двете земни полукълба – това не се поддава на въображение! Целувката би била като ухапване от змия, до такава степен това е неестествено и чудовищно. Чудовищно. А между това на предишните наставници, и то на какви само, всички поредно са целували ръчичката.

А те се усмихвали:

– Те го правят от смирение.

И нараснало смирението до ада, и пораснала гордостта до небето. Сега всичко това рухна. Ние сме братя. Прости. Всички работим, с ум, с ръце. Никой не е по-високо, никой – по-ниско. Над нас е само Небето. И песните под него.

Аз малко се отклоних от своята тема, от нашата – руската, от сегашната тема. Но ми се струва, че ще мога да се разбера с всеки читател. Левите обхващат цялата нова Русия, отскочила към новия всесветски идеал. А центристите и десните стоят при остатъците от старите идеали – около развалините на старата култура. Те нямат ентусиазъм и сили. Никой от тях няма да умре за своите Хорации и за своите светци (...).

Статията на Василий Розанов е от „Антология мысли“ –
Уединенное. М., 2006, с.227–233.

Превод: проф. Любомир Христов

БЕЛЕЖКИ

1. Статията на В. Розанов е писана по време на Руската революция през 1917 г., а е публикувана в сб. „Черный огонь“, изд. YMCA PRESS, Paris, 1991 (бел. пр.).
 2. Розанов, Василий (1856–1919) – руски писател, философ. Блестящ майстор на руското слово, на „кратката литературна форма“. Придобива известност със смелостта си да се противопостави на „официалната християнска гнусливост към тайната на пола“. Еротичният мислител „преодолява“ историческото християнство като „религия на Голгота“ (страданието, мъките, смъртта и възкресението) и го въздига към „религията на Витлеем“ (раждането, създаването на живота, топлината на „половата реч“, появата на детето като „ноуменален глагол“ и пр.). Полът, бракът и семейният живот са провокациите му към лъжеблагочестието и угасналата религиозна съвест на руския еснаф. „Искам да виждам постоянно света бременен“ – заявява Розанов. Религиозният обскурантизъм е безчувствен към пола като „трансцендентно-религиозен феномен, който изразява второто тъмно extra rerum terrestrium (извънземно) човешко лице“ и целия спектър на половите аномалии...
- Съч. О понимании (Опыт исследования природы, границ и внутреннего строения науки как цельного знания), М., 1886; Сумерки просвещения, М., 1899; Семейный вопрос в России, т. 1–2, СПб, 1903; Около церковных стен, т. 1–2, СПб, 1906; Люди лунного света (Метафизика христианства), СПб, 1911; Уединенное, СПб, 1912/М., 1990; 2006.